

270451
Misc. 8/19/59

ID 120110064

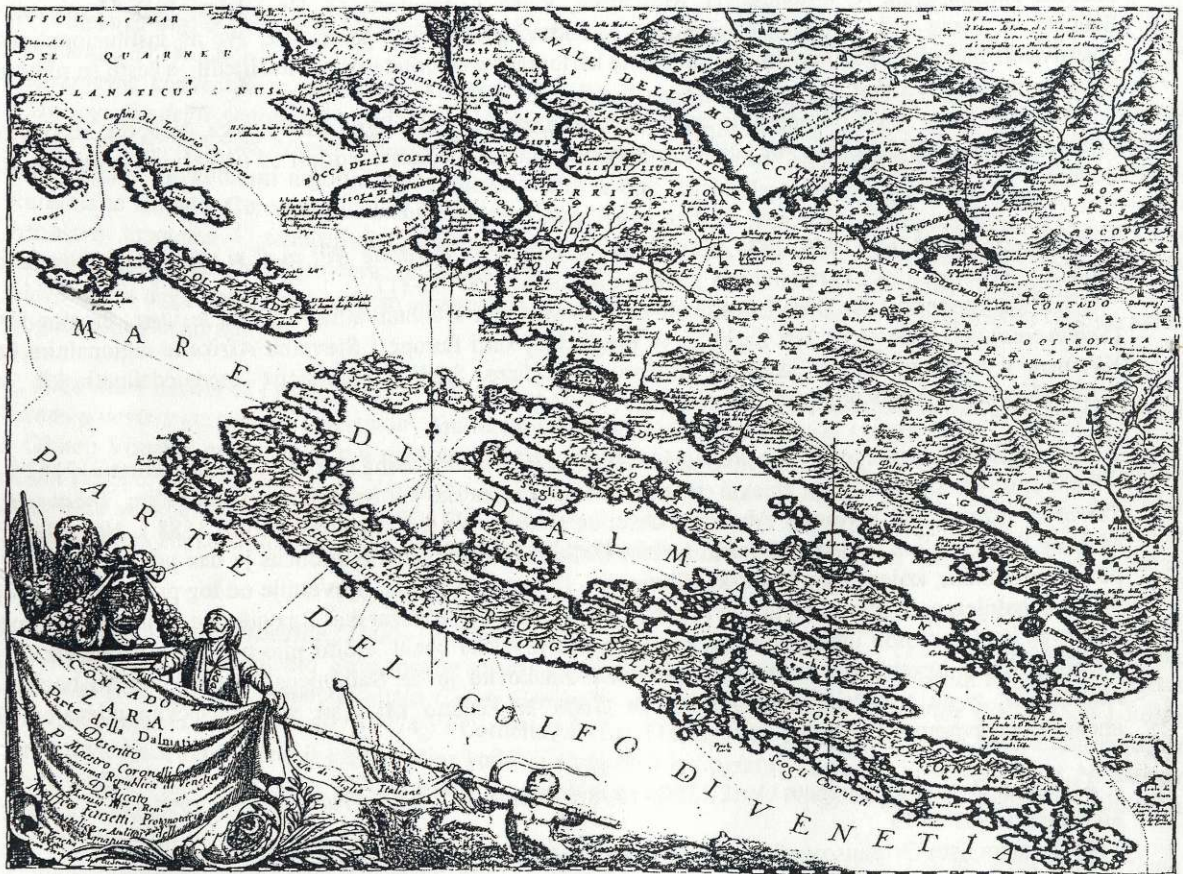
88
D 2006

ZNANSTVENA KNJIŽNICA ZADAR

Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem
Sto pedeset godina Znanstvene knjižnice Zadar

KATALOG

izložbe dijela starih geografskih karata i atlasa
iz fonda Znanstvene knjižnice Zadar

Priredili

Mr. sc. Josip Faričić i Milena Goldner, prof.

Zadar, 2005.

Uvodnik

Na izložbi priredenoj povodom 150. godišnjice Znanstvene knjižnice u Zadru predstavljen je samo dio bogatoga fonda starih karata, atlasa i drugih geografskih publikacija. Cjelovit katalog kartografsko-geografskog fonda priređen je 1989. u kojem je obrađeno 96 bibliografskih jedinica nastalih do 1900. godine. Znanstvena knjižnica osim tih starih izdanja ima i oko 1200 karata i atlasa publiciranih tijekom 20. st. i prvih godina 21. st.

Kronološki je ovom izložbom obuhvaćena građa od 16. do početka 19. st. Među izloženim primjercima nalaze se važni kartografski spomenici koji svjedoče o pojedinim razdobljima razvoja kartografije i geografije u Europi. Stare su karte na osobit način vrijedni dokumenti na kojima su prikazana geografska znanja o određenom prostoru pa bitno upotpunjuju opću sliku povijesti koju znanstvenici stvaraju na temelju pisanih izvora (dokumenata, kronika i i sl.) i materijalnih ostataka. Na svojevrsan način geografske karte moguće je promatrati kao geografske kulise povijesnih zbivanja. Istom, stari su kartografski prikazi bogate baze geografskih imena i vrijedna umjetnička dijela pa plijene pozornost, osim geografa i povjesničara, stručnjaka različitih znanstvenih disciplina (onomastike, povjesti umjetnosti i dr.)

Prostor Hrvatske na kartama je prikazivan još od staroga vijeka, ali prvi podrobniji prikazi potječu iz 16. st. To je s jedne strane posljedica novog poleta kartografije potaknutog reevaluacijom antičkih djela, ponajprije K. Ptolemeja, a posebno velikim geografskim otkrićima i primjenom matematike i astronomije. S druge strane izrada sve brojnijih i kvalitetnijih karata Hrvatske i njezinih pojedinih dijelova potaknuta je pojačanim interesom europske političke, kulturne i znanstvene javnosti za Hrvatsku koja je postala poprište ratnih sukoba kršćanskih sila (u prvom redu Habsburške Monarhije i Mletačke Republike) i Osmanlijskog Carstva. U tom su se kontekstu posebno isticala djela A. Orteliusa, G. Mercatora, V. M. Coronellija, G. De L'Islea, J. B. Homanna, G. M. Seuttera, A. Zatte i dr. Tijekom povijesnoga razvitka kartografije i geografije, sve do institucionalizacije tih znanstvenih disciplina od kraja 18. st., navedene kartografske autoritete ostali su slijedili, a često su njihova djela jednostavno reproducirali.

Geografske karte i atlasi dragocjeno su knjižnično blago koje, uz bogati fond knjiga, časopisa, leksikografskih priručnika, starih dokumenata i dr., čine Znanstvenu knjižnicu u Zadru jednim od najvažnijih hrvatskih hramova kulture.

1. Benedetto Bordone (1460.-1539.): *Isolario di Benedetto Bordone Nel qual si ragiona di tutte l'Isole del Mondo...*, Venezia, 1547. (prvo izdanje 1528.), Signatura: 27317 R-317

U izolaru (otočniku) B. Borodonea, koji se smatra prvim sveobuhvatnim djelom te vrste, prostor Hrvatske (*Schiavonia*) prikazan je na šest karata, i to preglednoj karti Europe i Sjeverne Afrike te regionalnim kartama Kvarnera i zadarske otočne skupine, istočne obale Istre, Srednje Dalmacije, srednjodalmatinskih otoka i južnodalmatinskoga otočnog prostora.

2. Ioannes Sambucus (János Zsámboky, 1531.-1584.): *Illyricum*, Vienna (Beč), 1572., Signatura 212163 S-3

Sambucusovu kartu Ilirika objavio je u velikom geografsko-kartografskom kompendiju *Theatrum Orbis Terrarum* nizozemski kartograf Abraham Ortelius (izdanje na španjolskom jeziku, 1588.). Na poledini 103. atlasnog lista Ortelius je dao geografski prikaz Ilirika. Na samoj karti Sambucus je dao prikaz zapadnog dijela povijesnoga Ilirika, kojega čine Hrvatska, Slavonija, Dalmacija i Bosna. Sjevernije od tog prostora dao je cjelovit prikaz današnjeg područja Slovenije te rubne dijelove Austrije i Mađarske. Razvidno je da je autor znatno bolje poznao kontinentalnu unutrašnjost Ilirika, a manje hrvatsku obalu. Očito nije poznao istodobne ili starije talijanske karte hrvatskoga primorskog prostora. Znakovito je da Sambucus Jadransko more naziva *Sinus Hadriaticus*, a ne uobičajenim mareonimom *Golfo di Venezia* kako su pod mletačkim utjecajem Jadran imenovali uglavnom svi europski kartografi.

3. Abraham Ortelius (Abraham Oertl, 1527.-1598.): *Theatrum Orbis Terrarum*, Antwerpen, 1575., Signatura: 15947 C-79

Na atlasnom listu Orteliusove zbirke karata nalaze se tri manje karte različitih autora, i to:

3.^a Wolfgang Lazius (Wolfgang Lazius, 1514.-1565.): *Carinthiae Dukatus et Goritiae Palatinus*

Lazius, vodeći austrijski kartograf i geograf prve polovice 16. st., izradio je veći broj karata na kojima su prikazane habsburške krunske zemlje. Na ovoj karti prikazani su dijelovi Kranjske, Koruške, Štajerske i Gorice. Kao i kod većine renesansnih kartografa, Lazius je osobitu pozornost posvetio prikazu riječne mreže i naselja.

3.^b P(i)etro Coppo (Petar Kopic, 1469.-1555.): *Histriae tabula*

Coppova karta Istre izvorno je objavljena u njegovom djelu *De Suma Totivs Orbis* 1525. i dugo je reproducirana u različitim geografskim djelima. To je sve do sredine 17. st. bio najbolji kartografski prikaz Istre, koji je, očito, nastao kao rezultat višekratnih terenskih istraživanja.

3.^c Natale Bonifacio (Božo Bonifačić, 1550.-1592.): *Zarae et Sebenici descriptio*

Šibenčanin B. Bonifačić, slično kao i njegov sugrađanin Martin Rota Kolunić, doradio je kartu zadarske i šibenske regije Matea Pagana iz prve pol. 16. st. Naglašen je, u odnosu na mjerilo prikaza, zadarski Poluotok te tokovi Zrmanje i Krke, uz koje su vodile važne ceste - poveznice primorskog dijela s kontinentalnim dijelom Hrvatske.

4. **Gerard Mercator** (Gerhard Kremer, 1512.-1594.): *Sclavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatiae Parte*, Amsterdam, 1630., Signatura: 196027 / S-1

Original karte hrvatskih zemalja znameniti flamanski kartograf G. Mercator objavio je 1589., a ista je karta uvrštena u *Atlas sive cosmographie meditationes de fabrica mundi et fabricati figura*, koji je postumno objavio njegov sin Rumold 1595. To je prva zbirka karata koja je imala naslov "atlas" prema Atlasu, grčkom mitološkom liku, kojega je Zeus kaznio obvezom nošenja cijele Zemlje. Mercatorov atlas, a s time i kartu Hrvatske nakon 1595. objavljivali su brojni nizozemski kartografi, uz ostale i Henricus Hondius (Hendrick Hondt) 1630.

Karta Hrvatske je privlačila osobitu pozornost jer je prikazivala aktualnu tursko-kršćansku bojišnicu te razgraničenje hrvatskih povijesnih pokrajina. Kartografskom autoritetu potkrala se i velika greška: Zagreb je prikazao dva puta – kao *Agram* i kao *Zagrabia* (metateza od *Zagabria*) jer je, očito, raspolagao različitim izvorima koje nije kritički sučelio.

5. **Giuseppe Rosaccio** (1530.-1620.): *Zarra* (izvadak iz atlasa *Viaggio da Venetia a Constantinopoli per mare e per terra...*), Venezia, 1598., Signatura: 28594 D-12

Rosacciova veduta Zadra neobično je siromašna sadržajem u usporedbi s vedutama ostalih hrvatskih primorskih gradova. Zacijelo su geografi i kartografi u Veneciji imali detaljniju predodžbu glavnoga grada Dalmacije, a ne samo uopćenu viziju gradskih zidina. Zanimljiv je, međutim, prikaz premoštenog kanala koji je grad dijelio od obližnjeg kopna.

6. **Vincenzo Maria Coronelli** (1650.-1718.): *Contado di Zara. Parte della Dalmatiā*, Venezia, 1688., Signatura: 212162 S-2

Franjevac konventualac, službeni kartograf Mletačke Republike i osnivač geografskog društva *Accademia Cosmografia degli Argonauti* V. M. Coronelli kartu zadarske regije objavio je u nekoliko svojih atlasa i izolara, počevši od *Isolario del Atlante Veneto*. Ova je karta, uz njegovu kartu Dubrovačke Republike i Boke kotorske, najdetaljniji i kvalitetom najbolji kartografski prikaz nekog dijela Hrvatske u usporedbi sa svim dotadašnjim kartama te kartama Coronellijevih suvremenika. Bogatiji se sadržaj nalazi tek na topografskim kartama 18. st. Mnoštvo toponima i zanimljivih povijesno-geografskih bilješki čine ovu kartu nezaobilaznim objektom istraživanja geografa, povjesničara, onomastičara i sl. Uz ostalo, zabilježio je najbogatije hrvatsko lovište male plave ribe u dugootočko-kornatskom akvatoriju (*Pesce di Zara*) kao i činjenicu da se u žirajskim vodama nalaze bogata nalazišta koralja.

7. **Nicolaes Visscher II** (1649.-1702.): *Atlas minor sive geographia compendiosa qua orbis terrarum per paucas attamen novissimas tabulas ostenditur*, Amsterdam, (? 1683.-1698.), Signatura: 13987-A

Obitelj Visscher prednjačila je u nizozemskoj kartografiji druge polovice 17. st. pa su njihovi atlasi prodavani širom Europe. U atlasu koji je N. Visscher II publicirao u nekoliko izdanja krajem 17. st., unatoč naslovu ("Mali atlas") na velikom su atlasnom formatu prikazani svijet, posebno dotad poznati kontinenti te iscrpno pojedine regije Europe. Na karti Sredozemlja, odnosno turskih posjeda u Europi, Aziji i Africi dan je i dosta dobar prikaz Hrvatske.

8. **Nicolas Sanson d'Abbeville** (1600.-1667.): [Atlas bez naslovnice], Amsterdam, ? (1730.-), Signatura: 9930-A

Ovo je, po svoj prilici, dio Sansonovog atlasa *L'Europe, L'Asie, L'Afrique L'Amerique en plusieurs cartes nouvelles* (Paris, 1662.), odnosno atlasa *Cartes Générales de Toutes les parties du Monde* (Paris, 1654.), kojeg su izdali Johannes Covens (1697.-1774.) i Cornelis Mortier (1699.-1783.) u djelu *Nieuwe Atlas* u kojem su, uz Sansonova djela, reproducirali karte većine vodećih europskih kartografa s kraja 17. i početka 18. st. N. Sanson bio je službeni geograf Louisa XIV. i vodeći francuski kartograf 17. st.. Njegove karte pripadaju samom vrhu europske kartografske baštine.

Na 1. atlasnom listu, na "geografsko-hidrografskoj karti" prikazan je cijeli svijet, i to na dvije perspektivne azimutne projekcije, podijeljene početnim meridijanom kanarskog otoka Ferroa i pripadajućim antimeridijanom. Na manjim kartama prikazani su i neki astronomsko-geografski odnosi Zemlje i Sunca. Znakovit je, uz ostalo, dosta dobar prikaz Australije, koji je izrađen znatno prije Cookovih putovanja i otkrića.

9. **Guillaume De L'Isle** (1675.-1726.): [Atlas bez naslovnice], Amsterdam, 1739., Signatura: 18771-A/a

Slično kao i u slučaju Sansonovog atlasa, ovaj atlas čine samo neke karte De L'Isleovog atlasa *Atlas de Géographie*, kojeg su publicirali J. Covens i C. Mortier kao *Atlas Nouveau*. G. De L'Isle bio je član francuske Akademije znanosti i kraljevski geograf, a posebno se isticao po uvođenju kritičkog duha u kartografiju i, konkretno, kartografiranju francuskih kolonija u Sjevernoj Americi.

Na posebnom atlasnom listu nalazi se političko-geografska karta Europe u vrijeme vladavine francuskog kralja Louisa XV. Ovaj vrijedan kartografski spomenik važan je izvor različitih geografskih podataka.

10. **Johann Baptist Homann** (1663.-1724.) i **Georg Matthäus Seutter** (1678.-1756.): [Atlas bez naslovnice], Augsburg, sred. 18. st., Signatura: 18771 A/b

J. B. Homann bio je vodeći njemački kartograf s kraja 17. i početka 18. st., član Akademije znanosti u Berlinu i službeni carski geograf, a G. M. Seutter je bio njegov učenik i nasljednik na počasnom položaju službenoga

carskog geografa. U ovom atlasu su zapravo objedinjene Homannove karte iz atlasa *Neuer Atlas* (kasnije *Grosser Atlas*, prvo izdanje 1714.) i Seutterovog atlasa *Grosser Atlas* (prvo izdanje 1735.), ali i karte nekih drugih autora, primjerice manje poznatoga nizozemskog geografa Isaaca Masse (1587.-1635.).

U atlasu se, uz ostalo, nalazi karta Hrvatske i susjednih zemalja s deformiranim prikazom zadarske otočne skupine. Imena zadarskih i šibenskih otoka "otputovala" su prema sjeveru, tako da su uz otoke upisana pogrešna imena (npr. uz Molat je upisan toponim *Pasman*).

11. **J. B. Homann** (1663.-1724.) i **G. M. Seutter** (1678.-1756.): [Atlas bez naslovnice], Augsburg, sred. 18. st., Signatura: 10421 A

Kao i prethodni atlas, ova zbirka karata pripada Homann-Seutterovom nasljeđu i po svoj prilici objavljen je sredinom 18. st. Na XXX. atlasnom listu nalazi se Homannova karta podunavskih zemalja s jednim od najboljih prikaza Hrvatske u 18. st. Za obalni prostor Homann se koristio Coronellijevim kartografskih predlošcima. Na karti se nalazi mnoštvo toponima, a posebnu vrijednost imaju i ucrtane granice. Znakovito je da autor Hercegovinu smatra dijelom Dalmacije.

10. **Joseph Roux** (1725.-1793.): *Receuil Des Principaux Plans des Ports et Rades de la Mer Méditerranée*, Genova, 1779., Signatura: 104721-f

Francuski kraljevski hidrograf J. Roux je u duhu talijanskih i francuskih izolara 16. i 17. st. dao prikaze brojnih sredozemnih luka. Djelo je objavio prvi put u Marseilleu 1764. Među hrvatskim lukama prikazan je Poreč, Split i Kotor s cijelom Bokom kotorskom. Na planu Splita dobro se vidi kasnorenesanso-barokni vijenac utvrda izrađenih u vrijeme osmanlijske nazočnosti u neposrednom zaleđu grada.

11. **Antonio Zatta** (1757.-1797.): *Atlante novissimo Illustrato ed Accresciuto sulle Osservazioni e Scoperte fatte dai più recenti Geografi*, I-IV, Venezia, 1779.-1785., Signatura: 4051-B

A. Zatta je bio vodeći mletački kartograf u drugoj polovici 18. st. U četiri sveska objedinio je brojne karte, koje je izrađivao tijekom 20-ak godina, ali i neke karte drugih autora na kojima su prikazani svi do tada poznati krajevi svijeta. Među tim kartama nalazi se i karta *La Dalmazia Veneta* Giovannija Valle Gisutinopolitaña (iz Kopra) koja je objavljena u III. svesku atlasa. Valle je dao dobar prikaz najvećeg dijela hrvatske obale. Ucrtane su granice Dalmacije, habsburških posjeda i Dubrovačke Republike, kojoj je pogreškom pridodan i prostor Boke kotorske, koji je tada zapravo pripadao Dalmaciji. Neobično je obilje toponima, s obzirom na mjerilo karte. Primjerice, u zadarskom priobalju navode se *Cosino*, *Diclo*, *Bibigne*, *S. Cassan*, *Krncina*, *Torette*, *S. Filippo* i dr.

12. **Giovanni Antonio Capellaris** (1727.-1807.): *Carta dell' Istria...*, Trieste, 1797., Signatura: 9645 D-21

Inženjer Capellaris je na topografskoj karti Istre dao detaljan kartografski prikaz najvećega istočnojadranskog polutoka. Ovaj rad nije originalan jer se radi o poboljšanoj inačici nešto starijeg prikaza Istre Kopranina G. Valle (1792.). Osim detaljnog prikaza relevantnih geografskih značajki istarskog poluotoka (reljef, naselja, prometnice, vode i sl.) dan je i panoramski prikaz pulske luke s istaknutim crtežima Augustovog hrama i Arene.

13. **Pietro Santini** (18. st.): *Nouvelle carte de la Dalmatie*, Beč, prva pol. 19. st., Signatura: 28399 C-39/II

Santini je prvi put tiskao kartu Dalmacije 1781., a potom je ona reizdavana u više inačica krajem 18. i početkom 19. st. Kako na karti nema imena autora, a ono se, primjerice, navodi na karti iz 1804., očito je karta kasnijeg datuma. O tome, uz ostalo, svjedoči prostor Boke kotorske, koja je naziva *Ostreichishen Albanien*, što bi značilo da je karta nastala nakon 1815. (vjerojatnije nego u razdoblju prve austrijske uprave u Dalmaciji). Na karti je podrobno prikazan prostor Dalmacije, slično prikazima na topografskim kartama A. Grandisa i F. Zavorea.

14. **Vicenzo De Lucio** (kraj 18. i prva pol. 19. st.): *Nuova carta del Mare Adriatico o sia Golfo di Venezia disegnata secondo l'ultime osservazioni Astronomiche e rilevi fatti sopra luogo con li dettagli delle coste*, Trieste, 1809., Signatura: 15188 D-20

Iako ova karta u naslovu nosi odrednicu "nova", svojim generalnim sadržajem (oblici obalne crte, prikaz otoka i sl.) čini inačicu starijih portulanskih karata Jadrana. Jedina prava novina jesu označene vrijednosti dubina mora (najvjerojatnije u hvatima), čije su vrijednosti preciznije u odnosu na nešto stariju pomorsku kartu Jadrana L. Furlanetta (1784.). Uz preglednu kartu Jadrana, autor uz rub daje manje karte užeg prostora i planove luka izrađene u krupnijem mjerilu. Uz ostalo, detaljnije su prikazani zadarski akvatorij, dubrovački akvatorij, Korčulanski kanal, zapadni dio otoka Hvara te zapadna obala Istre. Očito je autor te dijelove istočne obale Jadrana smatrao osobito važnim za terestričku navigaciju.

15. **Philippo Ferrario** (Filippo Ferrari, 1570.-1626.): *Lexicon Geographicum*, Milano, 1627., Signatura: 46381-c

16. **Jean Marie Bruyset** (1731.-1786.): *Atlas des enfans ou nouvelle méthode pour apprendre la Géographie*, Lyon, 1774., Signatura: 10454-53-1-2

17. **Claudio Buffier** (1661.-1737.): *Geografia universale*, Venezia, 1767., Signatura: 53475-g

270451

82

Misc. B

19159 D

ZNANSTVENA KNJIŽNICA
ZADAR

730080215